

Päivi Thitz

**ETSIVÄÄ JA OSALLISTAVAA VANHUSTYÖTÄ
KEHITTÄMÄSSÄ**

IkäArvokas-hankkeen ulkoinen arviointi

Päivi Thitz

**ETSIVÄÄ JA OSALLISTAVAA VANHUSTYÖTÄ
KEHITTÄMÄSSÄ**

IKÄARVOKAS-HANKKEEN ULKOINEN ARVIOINTI

**Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2017**

DIAK PUHEENVUORO 6
[DIAK SPEAKS 6]

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: Shutterstock
Taitto: Juvenes Print Oy

ISBN 978-952-493-285-1 (painettu)
ISBN 978-952-493-286-8 (verkkojulkaisu)
ISSN 2343-2209 (painettu)
ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

Juvenes Print Oy
Tampere 2017

TIIVISTELMÄ

Päivi Thitz

ETSIVÄÄ JA OSALLISTAVAA VANHUSTYÖTÄ KEHITTÄMÄSSÄ IkäArvokas-hankkeen ulkoinen arviointi

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu 2017

39 s.

Diak Puheenvuoro 6

IkäArvokas-hankkeessa kehitettiin etsivää ja osallistavaa vanhustyötä Kirkkopalvelujen, Kehittämiskeskus Tyynelän sekä Savon ja Varsinais-Suomen alueelta valittujen seurakuntien kanssa. Hankkeen tarkoituksena oli yhdistää ammattilaisten ja vapaaehtoisten voimavaroja heikoimmassa asemassa olevien ikäihmisten löytämisessä, syrjäytymisen ehkäisemisessä ja osallisuuden lisäämisessä. Hankkeen keskeisiä toimijoita olivat projektityöntekijöiden lisäksi seurakuntien diakoniatyöntekijät. Tässä raportissa kuvataan Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttaman hankkeen ulkoisen arvioinnin toteutustapa ja tulokset.

Ulkoisen arvioinnin kohteena olivat hankkeen prosessi, etsivän vanhustyön menetelmien vaikuttavuus ja hankkeessa kehitetyn vertaistoiminnan koulutusmateriaalin hyödynnettävyys. Arviointi toteutettiin kehittävän arvioinnin menetelmien ja kyselyjen avulla. Kehittävä arviointi toteutui säännöllisesti toistuvina arviointikeskusteluina, joissa tarkasteltiin hankkeen etenemiseen liittyviä kysymyksiä. Hankkeen tavoitteiden saavuttamista ja menetelmien vaikuttavuutta arvioitiin hankkeen keskeisille toimijoille sekä johto- ja kehittämistyöryhmille osoitettujen kyselyjen avulla. Vertaistoiminnan koulutusmateriaalin arviointi toteutettiin hankkeen kummiseurakuntien diakoniatyöntekijöille osoitetulla kyselyllä.

Arvioinnin tulokset osoittavat, että hankkeen tavoitteet toteutuivat pääasiassa melko hyvin. Erityisesti vapaaehtoisten kouluttaminen ikäihmisten tukihenkilöiksi ja vertaisohjaajiksi nähtiin onnistuneen hyvin. Etsivän ja osallistavan työn menetelmistä parhaiten näyttivät toimivan kerhotoiminta, erilaiset ikäihmisiä kokoavat tapahtumat sekä työntekijöiden tai vertaisten tekemä kotikäyntityö. Sen sijaan jalkautuva työ, yhteydenottokortit, yhteistyö arkisten toimintaympäristöjen kanssa sekä puhelin- tai verkkopalvelujen käyttö toteutuivat eri seurakuntien välillä vaihtelevasti, ja ne vaativat vielä kehittämistä. Hankkeessa rakennettu ja diakoniatyönteki-

jöiden työvälineeksi tarkoitettu vertaistoiminnan koulutusmateriaali sisälsi ikäystävävalmennuksen ja vertaisohjaajien koulutusmateriaalit. Materiaalien koulutussisällöt, toteutustavat ja hyödynnettävyys arvioitiin pääosin toimiviksi.

Hankkeen prosessin arvioinnissa nousivat esille diakoniatyöntekijöiden erilaiset orientaatiot ja erilaiset mahdollisuudet sitoutua kehittämistoimintaan. Seurakuntien koko, toimintakulttuurit ja yhteistyökäytännöt vaikuttivat hankkeen tavoitteiden ja kehitettyjen menetelmien toteutumiseen. Hankkeen suunnan määrittelyssä haasteeksi koettiin erityisesti kohderyhmän rajaaminen sekä vertaisuuden käsitteen määrittäminen. Kokonaisuutena hanke vahvisti diakoniatyön merkitystä ikäihmisten parissa tehtävässä työssä ja tuki yhteistyötä paikallisissa verkostoissa.

Asiasanat: arviointi, diakonia, kehittäminen, vanhustyö

Julkaistu: Painettuna ja Open Access -verkkójulkaisuna
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-286-8>

ABSTRACT

Päivi Thitz

DEVELOPING PARTICIPATORY AND OUTREACH METHODS FOR ELDERLY CARE.

External assessment of the project
IkäArvokas

Helsinki:

Diaconia University of Applied Sciences, 2017

39 s.

Diak Puheenvuoro 6

Series

[Diak Speaks 6]

The project *IkäArvokas* (English: Valued Age) developed participatory and outreach methods for elderly care; the project participants included *Church Resources Agency*, development centre *Kehittämiskeskus Tyynelä*, and certain parishes selected from the areas of Savo and Varsinais-Suomi. The purpose of the project was to combine the resources of professionals and volunteers to seek out the elderly in the most vulnerable positions in order to prevent their marginalisation and to improve their participation in society. In addition to project workers, the key parties in the project included the diaconal workers in the selected parishes. This report discusses the implementation method and the results of the external project assessment, carried out by Diaconia University of Applied Sciences.

The objects of this external assessment comprised the project process, the effectiveness of outreach methods in elderly care, and the usability of the peer activity training materials developed in the project. The assessment was carried out using formative assessment methods and surveys. Formative assessments were conducted on a regular basis in the form of discussions in which project progress issues were studied. The attainment of project goals and the effectiveness of the methods were assessed through surveys addressed to the key participants and the management and development groups. The quality of the peer activity training materials was assessed through a survey addressed to the diaconal workers in the parishes in which the project was carried out.

The assessment results show that, for the most part, the objectives of the project were reached quite well. In particular, the training of volunteers to support the elderly and to be their peer counsellors was seen to have

been successful. The most successful participatory and outreach methods seemed to include club activities, various events that gathered elderly people together, and home visits by workers and peers. However, off-site methods, contact cards, cooperation in everyday environments, telephone services and online services were applied by the different parishes in different ways and require further development. The training materials created in the project were intended as a tool for diaconal workers for peer activity education, and they included the training materials for age-peers and peer-to-peer coaches. The educational contents, implementation methods and usability of these materials were seen as properly functional for the most part.

The project assessment brought up the diaconia workers' different orientations and their different possibilities of committing to development work. The parishes' sizes, work cultures and cooperation practices had an effect on the attainment of the project goals and the actualisation of the methods developed in the project. In specifying the project's direction, the limiting of the target group and the defining of the concept of peer were felt to be particularly challenging. In total, the project ascertained the importance of diaconia in the work with the elderly and supported the cooperation ongoing in the local networks.

Keywords: assessment, diaconia, development, elderly care

Published: Printed and as an Open Access web publication
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-286-8>

SISÄLLYS

1	IkäArvokas-hanke huono-osaisten ikääntyneiden tukena	9
2	Ulkoisen arvioinnin lähestymistapa, kohteet ja menetelmät	11
3	Hankkeen tavoitteiden ja etsivän työn menetelmien toteutumisen arviointi	15
4	Vertaistoiminnan koulutusmateriaalin arviointi	25
5	Kehittämisprosessista esille nousseita kysymyksiä	29
6	Johtopäätökset	35
	Lähteet.....	37

TAULUKKO JA KUVIOT

TAULUKKO 1.	Ulkoisen arvioinnin vaiheet ja sisältö	13
KUVIO 1.	Hankkeen tavoitteiden toteutuminen	16
KUVIO 2.	Etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta	18
KUVIO 3.	Etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuus vastaajaryhmittäin	19
KUVIO 4.	Kerhojen toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta	20
KUVIO 5.	Jalkautuvan työn toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta	22
KUVIO 6.	Yhteydenottokorttien toimivuus hankkeen tavoitteiden näkökulmasta	23

1 IKÄARVOKAS-HANKE HUONO-OSAISTEN IKÄÄNTYNEIDEN TUKENA

IkäArvokas-hanke (2014–2016) on vuoden 2013 Yhteisvastuu-keräyksen tuotolla rahoitettu hanke, jonka päämääränä on ikääntyneiden huono-osaisuudesta johtuvan syrjäytymisen ja yksinäisyyden vähentäminen ja oman elämän hallinnan edistäminen. Hankkeessa pyrittiin yhdistämään sekä ammattilaisten että vapaaehtoisten voimavaroja ja kohdentamaan niitä heikoimmassa asemassa olevien ikääntyneiden eristäytymisen vähentämiseen. Lisäksi haluttiin nostaa esille vertaistuen, lähimmäisyyden ja kansalaisvastuun merkitystä ja mahdollisuuksia ikääntyneiden tukemisessa.

Hankkeen tavoitteet olivat kokonaisuudessaan laajat:

- etsitään ja kehitetään uusia menetelmiä eristäytyneiden, yksinäisten ja syrjäytyneiden ikäihmisten tavoittamiseksi ja ohjataan heitä palveluiden sekä tuen piiriin
- koulutetaan vapaaehtoisia ikäihmisten tukihenkilöiksi ja vertaisohjaajiksi
- kehitetään ikäihmisille heidän tarpeistaan lähteviä vertaistoiminnan muotoja
- lisätään arjen toimintaympäristöissä ja ammattilaisten keskuudessa tietoa sekä tietoisuutta yksinäisten ja eristäytyneiden ikäihmisten kohtaamisesta ja avun tarpeesta
- tuotetaan etsivään ja osallistavaan työhön materiaalia ja vertaistoimintaan liittyvää koulutusmateriaalia.

Hanke toteutettiin yhteistyössä Kirkkopalvelujen, Kehittämiskeskus Tyynelän sekä Savon ja Varsinais-Suomen alueelta valittujen pilottiseurakun-

tien diakoniatyön kesken. Hankkeen palkattuina työntekijöinä toimivat projektikoordinaattori ja kaksi alueellista projektityöntekijää. Savon alueelta hankkeessa olivat mukana Mikkelin, Varkauden ja Pieksämäen seurakunnat ja Varsinais-Suomen alueelta Salon, Turun Katariinan ja Pöytyän seurakunnat. Kustakin pilottiseurakunnasta oli valittu 1–2 diakoniatyöntekijää hankkeen vastuutyöntekijöiksi ja lisäksi monialaiset kehittämistyöryhmät tukemaan toiminnan paikallista suunnittelua ja toteuttamista.

Hankkeen yhteistyökumppaneita olivat paikkakuntien keskeisimmät julkisen sektorin toimijat, kyläyhdistykset, eläkeläisjärjestöt, vanhusneuvostot, paikalliset ja osin valtakunnalliset järjestötoimijat sekä vanhusten arkisissa toimintaympäristöissä toimivat tahot ja vapaaehtoisten ja vertais-toimijoiden verkostot. Lisäksi hankkeen kummiseurakunniksi oli valittu Kuopion Tuomiokirkkoseurakunta, Puumalan, Rautavaaran, Konneveden, Pirkkalan, Lempäälän, Kärkölen, Merikarvian ja Sastamalan seurakunnat. He saivat tietoa hankkeen etenemisestä ja kehitetyistä menetelmistä jo hankkeen toiminta-aikana ja toimivat kehittämistyön ”ulkopuolisina” tarkastelijoina.

2 ULKOISEN ARVIOINNIN LÄHESTYMISTAPA, KOHTEET JA MENETELMÄT

Hankkeen ulkoinen arviointi on osa IkäArvokas-hankkeen kokonaisarviointia. Ulkoisen arvioinnin tarkoituksena oli tukea hankkeen kehittämisprosessia asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi ja tuottaa hankkeen päättyessä arviointitietoa tavoitteiden toteutumisesta. Ulkoisen arvioinnin kohteeksi oli määritelty hankkeen prosessi ja etsivän vanhustyön menetelmien vaikuttavuus sekä vertaistoiminnan koulutuspaketin hyödynnettävyys. Ulkoisesta arvioinnista vastasi Diakonia-ammattikorkeakoulu Oy. Arvioinnin toteutti lehtori, yhteiskuntatieteiden tohtori Päivi Thitz, ja arvioinnin asiantuntijana toimi aluekoordinaattori, valtiotieteiden tohtori Aija Kettunen.

Toteutettu arviointi oli siinä mielessä ulkopuolista, että arvioija ei kuulunut projektiorganisaatioon. Arviointitietoa kerättiin ja analysoitiin tieteellisessä tutkimuksessa käytettävillä objektiivisilla menetelmillä. Kuitenkin kehittämistä tukevaan arviointiin kuuluu se, että arvioija on vuorovaikutuksessa projektitoimijoiden kanssa, kommentoi kehittämisprosessin etenemistä ja siihen liittyviä valintoja pyrkien näin tukemaan kehittämistä.

Arviointi toteutettiin kehittävän arvioinnin menetelmien sekä kyselyjen avulla. Menetelmänä kehittävä arviointi tukee hanketta asetettujen tavoitteiden ja keinojen täsmentämisessä ja niiden keskinäisten suhteiden kirkastamisessa. Arviointi antaa palautetta ja tukea kehittämistoiminnan ohjaamisessa tavoitteiden suuntaan ja tarjoaa perustelua kehittämiseen liittyville valinnoille. Arviointi tuottaa tietoa aikaansaaduista vaikutuksista ja parantaa toiminnan siirrettävyyttä. (Piirainen & Kettunen 2015.)

Kehittämistä tukeva arviointi tekee näkyväksi hankkeessa tapahtunutta, nostaa keskusteluun etenemisen kannalta keskeisiä asioita ja antaa mahdollisuuden hyödyntää tätä tietoa toiminnan uudelleen suuntaamisessa. Tässä arvioinnissa kehittämistä tukeva arviointi kohdentui hankkeen prosessiin ja etenemiseen painottuen hankkeessa kehitettyihin etsivän vanhustyön menetelmien vaikuttavuuteen ja vertaistoiminnan koulutuspaketin hyödynnettävyyteen.

Kehittävän arvioinnin keskeisenä välineenä toimivat *arviointikeskustelut*, joissa arvioija yhdessä hankkeen työntekijöiden (projektikoordinaattori ja kaksi projektityöntekijää) kanssa pysähtyi säännöllisesti tarkastelemaan hankkeen etenemistä. Arvioija auttoi kysymyksillä hankkeen työntekijöitä tiedostamaan hankkeen tilannetta, näkemään ja analysoimaan siinä vaikuttavia tekijöitä sekä suuntaamaan hankkeen toimintaa tavoitteiden mukaiseksi.

Arviointikeskustelut toteutuivat puolivuositain neljä kertaa syksyn 2014 ja kevään 2016 välisenä aikana. Kukin keskustelu kesti kaksi tuntia. Keskustelujen keskeiset kysymykset käsittelivät hankkeen tavoitteiden saavuttamista, kohderyhmien tavoittamista ja valittujen toimintatapojen toimimista suunnitellulla tavalla. Lisäksi nostettiin esille ennakoimattomia tapahtumia ja etenemiseen liittyviä haasteita.

Keskusteluista laadittiin muistiot, jotka lähetettiin tapaamisten jälkeen sähköpostitse hankkeen työntekijöille. Muistioiden kautta tulivat näkyviksi hankkeen ajankohtainen tilanne sekä tavoitteiden saavuttamisen ja hankkeen etenemisen kannalta keskeiset asiat. Siten keskustelut ja niistä tehdyt muistiot mahdollistivat kootun palautetiedon hyödyntämistä, hanketyöntekijöiden yhteistä oppimista ja kehittymistä. Muistiot toimivat myös arvioinnin aineistoina.

Kehittävän arvioinnin keskustelujen lisäksi arviointiaineistoa kerättiin hankkeen eri toimijaryhmille kohdistettujen *kyselyjen avulla*. Hankkeen tavoitteiden saavuttamista ja hankkeessa toteutettujen menetelmien vaikuttavuutta koskevat Webropol-kyselyt kohdennettiin hankkeen johtoryhmän ja kehittämistyöryhmien jäsenille sekä hankkeen pilottiseurakuntien diakoniatyöntekijöille. Kyselyt sisälsivät sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, joten niiden kautta koottua tietoa analysoitiin sekä määrällisesti että laadullisesti.

Hankkeessa kehitettyä vertaistoiminnan koulutusmateriaalia arvioitiin kummiseurakuntien diakoniatyöntekijöille kohdennetulla kyselyllä (liite 3), vaikka vastaajien määrä jäikin tässä vähäiseksi (3/8). Tässä kyselyssä oli avoimia kysymyksiä, ja analyysi toteutettiin laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä.

Lisäksi hankkeen projektikoordinaattori ja arvioinnin tekijä tapasivat neljä kertaa liittyen arvioinnin kohdentamiseen, aineiston keruuseen ja raportointiin. Arvioija osallistui myös hankkeen pilotti- ja kummiseurakuntien sekä hanketyöntekijöiden yhteiseen tapaamiseen toukokuussa 2015 esitellen siellä hankkeen ulkoisen arvioinnin toteutusta. Varsinaisen kirjallisen raportin lisäksi arvioinnista koostettiin PowerPoint-esitys, jonka pohjalta ulkoisen arvioinnin tuloksia on esitelty hankkeen johtoryhmälle syyskuussa 2016.

TAULUKKO 1. Ulkoisen arvioinnin vaiheet ja sisältö.

Sisältö	Menetelmä	Osallistujat ja määrät	Aika
Ulkoisen arvioinnin suunnittelu ja kohdentaminen	Suunnittelu-palaverit	Projektikoordinaattori ja arvioija, 4 tapaamista	Syky 2014 – syky 2016
Arvioinnista tiedottaminen	Ulkoisen arvioinnin esittely	Pilotti- ja kummiseurakuntien diakoniatyöntekijät ja projektityönt., 1 kerta	Kevät 2015
Hankeprosessin etenemisen arviointi	Arviointikeskustelut ja niiden muistiot	Projektikoordinaattori, kaksi projektityöntekijää ja arvioija puolivuositain, yht. 4 tapaamista	Syky 2014 – kevät 2016
Hankkeen prosessin ja etsivän työn menetelmien vaikuttavuuden arviointi	Kysely	Johtoryhmä, vastaajia 4/9 ja Kehittämistyöryhmät, vastaajia 19/39	Kevät 2016
Hankkeen prosessin ja etsivän työn menetelmien vaikuttavuuden arviointi	Kysely	Pilottiseurakuntien diakoniatyöntekijät, vastaajia 16/19	Kevät 2016
Vertaistoiminnan koulutusmateriaalin hyödynnettävyyden arviointi	Kysely	Kummiseurakuntien vastuuhenkilöt, vastaajia 3/8	Kevät 2016
Arvioinnin tulosten raportointi	Aineistojen analyysi ja raportin laatiminen	Arvioija	Kevät 2016 – syky 2016

3 HANKKEEN TAVOITTEIDEN JA ETSIVÄN TYÖN MENETELMIEN TOTEUTUMISEN ARVIOINTI

Hankkeen ulkoisen arvioinnin kyselyt laadittiin Webropol-työkalulla ja kyselyn linkki lähetettiin vastaajille sähköpostilla. Diakoniatyöntekijöille kohdennettu kysely lähetettiin maaliskuun lopulla 2016 yhteensä 19:lle hankkeessa seurakunnan yhdyshenkilönä toimineelle työntekijälle. Kyselyyn vastasi 16 diakoniatyöntekijää, joista 8 vastaajaa toimi Savon ja Varsinais-Suomen alueella. Diakoniatyöntekijöiden vastausprosentti oli 84. Vastanneista diakoniatyöntekijöistä 11 oli toiminut hankkeen yhdyshenkilönä koko hankkeen ajan ja viisi vastaajaa osan ajasta.

Hankkeen johtoryhmälle ja kehittämistyöryhmien jäsenille kysely lähetettiin maaliskuun lopulla 2016. Kysely lähetettiin 9:lle johtoryhmän jäsenelle ja 39:lle kehittämistyöryhmien jäsenelle. Johtoryhmän jäsenten vastauksia palautui 4, ja kehittämistyöryhmien vastauksia palautui 19. Savon alueen kehittämistyöryhmien jäseniltä palautui 8 ja Varsinais-Suomen alueelta 11 vastausta. Johtoryhmän ja kehittämistyöryhmien jäsenten vastausprosentti oli 48. Molempien kyselyjen tulokset analysoitiin määrällisesti ja avointen vastausten osalta laadullisesti käyttäen sisällönanalyysejä.

Hankkeen tavoitteiden toteutuminen

Vastaajat arvioivat hankkeen tavoitteiden toteutumista asteikolla 1–5 (1 = ei ole toteutunut, 2 = toteutunut heikosti, 3 = toteutunut jossain määrin, 4 = toteutunut hyvin, 5 = toteutunut erinomaisesti). Kokonaisuutena eri ryhmiin kuuluvat vastaajat arvioivat hankkeen tavoitteiden toteutuneen jossain määrin tai hyvin. Johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenten vastausten keskiarvo oli 3,7 ja diakoniatyöntekijöiden vastausten keskiarvo oli 3,8.

KUVIO 1. Hankkeen tavoitteiden toteutuminen.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että kokonaisuutena hankkeelle asetettut tavoitteet ovat toteutuneet melko hyvin. Tavoitteista parhaiten on toteutunut vapaaehtoisten kouluttaminen ikäihmistien tukihenkilöiksi ja vertaisohjaajiksi. Eniten haasteita tavoitteiden saavuttamisessa näyttää olleen uusien keinojen kehittämisessä kaikkein huonoimmassa asemassa olevien löytämiseksi sekä voimaantumisen kokemusten mahdollistamisessa eristäytyneille vanhuksille. Tosin näidenkin tavoitteiden oli arvioitu toteutuneen ainakin jossain määrin ja erot tavoitteiden toteutumisen välillä olivat pääosin pieniä.

Johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet olivat arvioineet hankkeessa parhaiten toteutuneiksi tavoitteiksi vapaaehtoisten koulutuksen tukihenkilöiksi ja vertaisohjaajiksi sekä tietoisuuden lisääntymisen ikäihmistien kohtaamisesta ja avun tarpeesta. Diakoniatyöntekijöiden mukaan parhaiten hankkeessa olivat toteutuneet vertaistoiminnan koulutusmateriaalin tuottamiseen ja vapaaehtoisten koulutukseen liittyvät tavoitteet. Heikoiten oli johto- ja kehittämistyöryhmien mukaan toteutunut vertaistoiminnan koulutusmateriaalin tuottaminen ja diakoniatyöntekijöiden mukaan yksilöllisten ja ryhmämuotoisten voimaantumisten kokemusten tarjoaminen eristäytyneille vanhuksille.

Vastaajaryhmien välillä selkein ero oli havaittavissa vertaistoiminnan koulutusmateriaalin tuottamisen arvioinnissa. Diakoniatyöntekijät olivat arvioineet tämän tavoitteen toteutuneen hyvin tai erinomaisesti, kun taas johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet näkivät tämän toteutuneen vain

jossain määrin tai hyvin. Erilaisen arvioinnin taustalla voi olla se, ettei johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet olleet riittävästi tietoisia koulutusmateriaalin tuottamisesta, kun taas diakoniatyöntekijöille se oli yksi hankkeen keskeisistä toiminta-alueista.

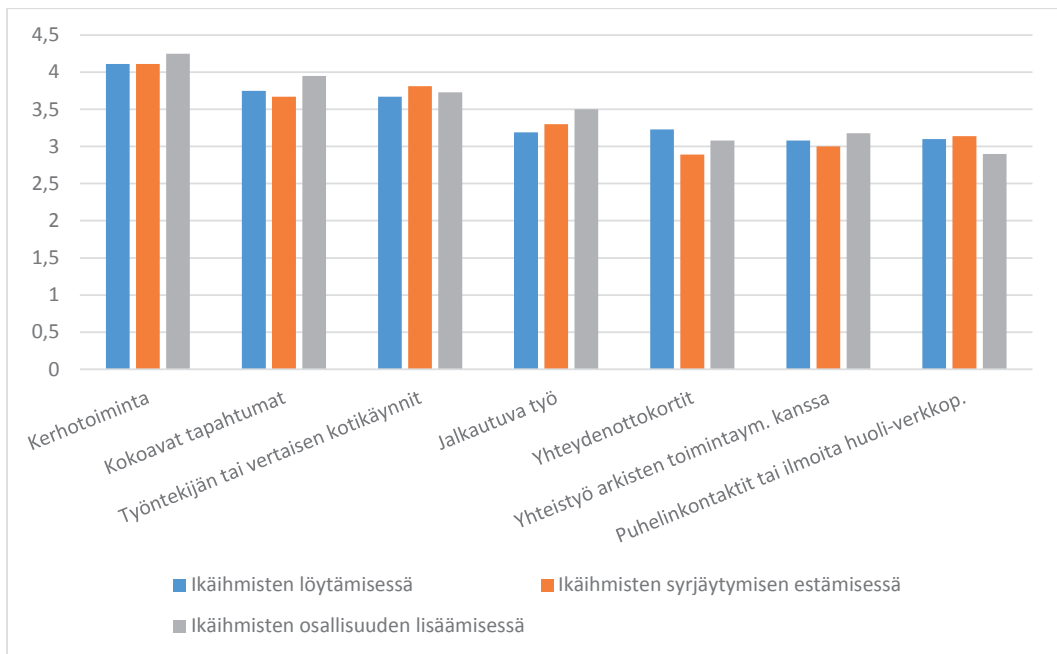
Etsivän ja osallistavan työn menetelmät

Hankkeessa kehitettiin uusia etsivän ja osallistavan työn menetelmiä, mutta myös suunnattiin seurakuntien olemassa olevaa toimintaa hankkeen tavoitteiden ja kohderyhmän suuntaisesti. Ulkoisen arvioinnin kyselyssä keskityttiin arvioimaan niitä hankkeessa kehitettyjä ja sovellettuja menetelmiä tai toimintatapoja, jotka nousivat hankkeen arviointikeskusteluissa keskeisinä esille.

Hankkeessa kehitettyjä menetelmiä arvioitaessa niitä tarkasteltiin suhteessa kolmeen hankkeen tavoitteista nostettuun keskeiseen näkökulmaan. Kunkin menetelmän kohdalla kysyttiin sitä, miten menetelmä tai toimintatapa on toiminut

- kohderyhmään kuuluvien ikäihmisten löytämisessä
- kohderyhmään kuuluvien ikäihmisten syrjäytymisen ehkäisemisessä
- kohderyhmää kuuluvien ikäihmisten osallisuuden lisäämisessä.

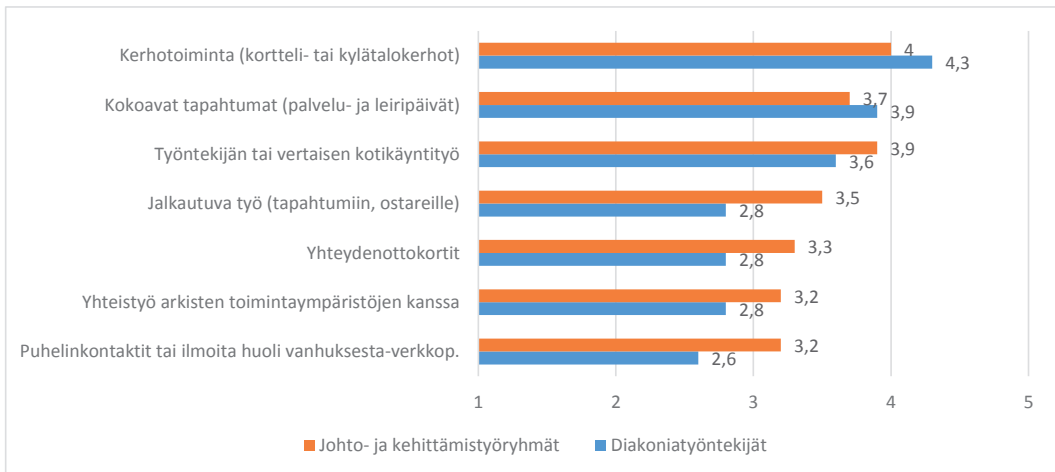
Numeraalisen (1–5) arvioinnin lisäksi kunkin menetelmän toimivuutta oli mahdollisuus arvioida sanallisesti. Diakoniatyöntekijöiden sanallista arviointia oli yhteensä noin kuusi tekstisivua ja johto- ja kehittämistyöryhmien tuottamaa tekstiä noin kolme sivua. Kuviossa 2 esitetään etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuutta suhteessa hankkeen tavoitteiden keskeisiin näkökulmiin.

KUVIO 2. Etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta.

Erot keskeisten tavoitteiden näkökulmien välillä eivät muodostuneet kovin suuriksi. Vastauksista voidaan kuitenkin päätellä, että syrjäytyneitä ja eristäytyneitä ikäihmisiä löydettiin parhaiten kerhotoiminnan, erilaisten kokoavien tapahtumien sekä työntekijän tai vertaisen tekemän kotikäyntien kautta. Kohderyhmään kuuluvien ikäihmisten syrjäytymistä estettiin eniten kerhotoiminnan ja kotikäyntien avulla. Ikäihmisten osallisuutta näytti vastaajien mukaan parhaiten tukevan kerhotoiminta ja erilaiset kokoavat tapahtumat.

Seuraavassa kuviossa esitetään etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuutta hankkeen keskeisten tavoitteiden toteutumisessa eri vastaajaryhmien näkökulmasta.

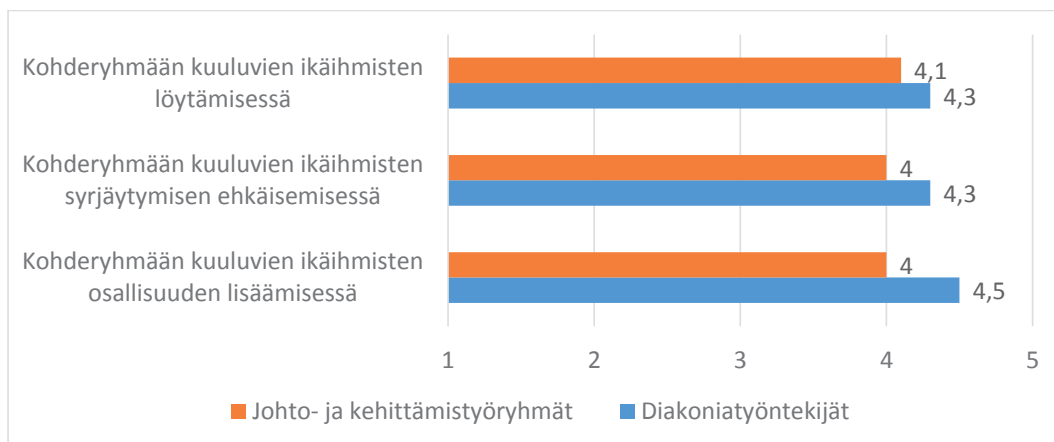

KUVIO 3. Etsivän ja osallistavan työn menetelmien toimivuus vastaajaryhmittäin.

Johto- ja kehittämisyöryhmien ja diakoniatyöntekijöiden välillä ilmenee jonkin verran eroja siinä, miten toteutetut menetelmät ovat toimineet. Diakoniatyöntekijät ovat nähneet kerhotoiminnan ja kokoavien tapahtumien toimineen paremmin kuin mitä johto- tai kehittämisyöryhmien jäsenet ovat nähneet. Sen sijaan muiden menetelmien kohdalla johto- ja kehittämisyöryhmät ovat arvioineet toteutumisen paremmaksi kuin diakoniatyöntekijät. Pohdin näitä eroja tarkemmin seuraavassa kunkin menetelmän kohdalla erikseen.

Kerhotoiminta

Kerhotoiminta toteutui hankkeessa erilaisena kortteli-, kylätalo-, tai kyytikerhona tai kohtaamispaikkojen toimintana. Kerhotoiminta toteutui menetelmänä kaikissa hankkeen seurakunnissa. Sekä johto- ja kehittämisyöryhmien että diakoniatyöntekijöiden mielestä kerhotoiminta oli hankkeen tavoitteiden näkökulmasta toimivin työtapana.

KUVIO 4. Kerhojen toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta.

Kerhojen koettiin toimivan erityisen hyvin ikäihmisten osallisuuden lisäämisessä ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Kerhot olivat paikkoja, joihin etsivän työn kautta löydettyjä ikäihmisiä on ollut mahdollisuus ohjata. Vastaajat kuvasivat kerhojen toiminnan kannalta merkittäviksi asioiksi vapaaehtoiset ohjaajat ja heidän kouluttamisensa ohjaustehtävään. Myös sopivien tilojen löytyminen ja tarvittaessa kuljetusjärjestelyistä huolehtiminen on vaikuttanut toiminnan onnistumiseen. Avointen vastausten perusteella tulee käsitys, että kerhotoiminnassa on yhdistynyt monia hankkeen keskeisiä elementtejä: ikäihmisten tarpeisiin vastaaminen, osallisuuden kokemukset ja vertaisuuden toteutuminen. Kerhoissa on ollut runsaasti sitoutuneita osallistujia ja sekä kerholaiset että ohjaajat ovat kokeneet toiminnan mielekkäänä.

Kokoavat tapahtumat

Kohderyhmälle suunnatut kokoavat tapahtumat, kuten palvelupäivät ja leiripäivät, on myös koettu hyvin toimiviksi niissä seurakunnissa, joissa niitä on toteutettu. Useilla paikkakunnilla yhteistyö oppilaitosten kanssa on ollut merkittävä tekijä. Palvelupäivien ja leiripäivien toteuttamisessa keskeistä on ollut se, että toiminta on suunniteltu erityisesti huomioiden heikkokuntoisten ikäihmisten tarpeet: esimerkiksi riittävän pieni ryhmä, sopivan pituinen aika ja kohdennetut palvelut. Vastauksissa tulee esille kuitenkin myös se, että esimerkiksi leireille osallistumiseen koetaan kynnystä, eivät-

kä kaikki ole halukkaita tulemaan mukaan tämääntyypiseen toimintaan. Osittain toteutettu toiminta on ollut kaikille avointa, jolloin päiviin on osallistunut myös jo aiemminkin seurakunnan toiminnassa mukana olevia.

Työntekijän tekemä tai vertaisen toteuttama yksilötyö

Työntekijän tekemä tai vertaisen toteuttama yksilötyö toteutui kotikäynneillä tai muualla tapahtuneissa kohtaamisissa. Samoin kuin kerhotoiminta tai kokoava toiminta, myös tämä on perinteistä seurakuntien diakonian perustyötä. Kuitenkin on nähtävissä, että hankkeen myötä ikäihmisten henkilökohtaiset kohtaamiset ovat lisääntyneet ja niiden merkitys on korostunut.

Hankkeen kautta minulle on tullut uusia asiakkaita, joiden luona pyrin käymään kerran kuukaudessa. Itsekin ”terästäydyn” etsivän työn suhteen ja huomasin kohderyhmään kuuluvia vanhuksia kirkossa, syntymäpäiväjuhliissa, kaupassa, jopa ulkona liikkeessä. (diakoniatyöntekijä)

Kotikäyntityö nähtiin tärkeänä ja suurin osa diakoniatyöntekijöistä koki sen toteutuneen hyvin. Se on kuitenkin paljon aikaa vievää ja resurssit kotikäynnteihin koetaan hyvin rajallisina. Muutamat diakoniatyöntekijät kuvasivat avun ulkopuolelle jääneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ikäihmisten löytämisen haasteelliseksi. Myöskään osa tavoitetuista ikäihmisistä ei jaksanut ottaa työntekijää vastaan tai ei kokenut tarvitsevansa työntekijän hänelle tarjoamia palveluja tai yhteydenpitoa, minkä diakoniatyöntekijä saattoi kokea epäonnistumiseksi.

Henkilökohtaisen tapaamisen tärkeyttä ei voita mikään, mutta työntekijän resurssit ovat rajalliset tilanteessa, jossa asiakas ei haluakaan mitään palveluja, mitä olisi tarjolla. Ollaanko silloin epäonnistuttu? (diakoniatyöntekijä)

Ehkä näistä haasteista johtuen diakoniatyöntekijät eivät nähneet kotikäyntityötä tai muuta yksilötyötä aivan niin toimivaksi etsivän ja osallistavan työn menetelmäksi kuin johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet.

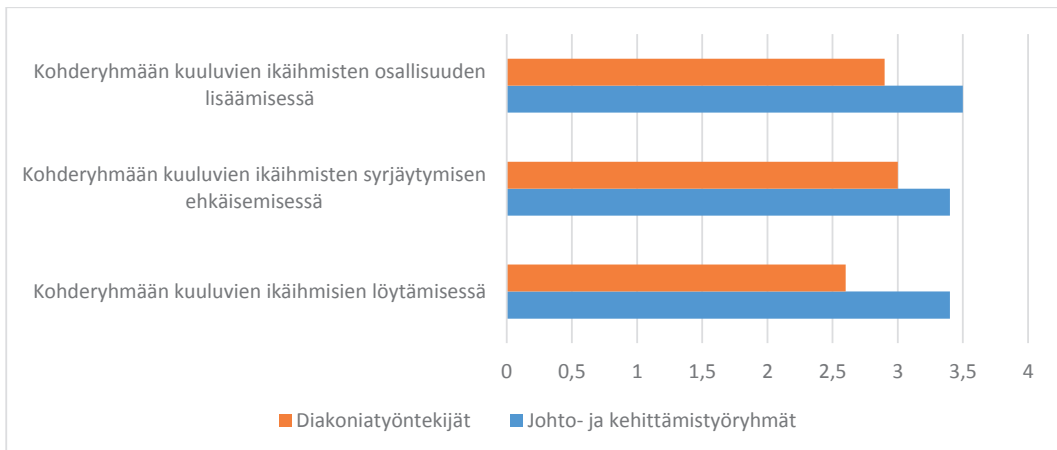
Tuloksellisimmaksi kotikäyntityö kuvataan silloin, kun auttamista tehdään yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kiireettömän ajan antaminen ikäihmiselle ja avun kanavien löytäminen koettiin palkitsevana. Vapaaehtoistyössä toimivat lähimmäiset, tukihenkilöt ja ikäystävät ovat ikäihmisten

kohtaamisessa suurena apuna, mutta toiminnan organisoimisessa ja vapaaehtoisten tukemisessa tarvitaan kuitenkin työntekijän panosta.

Jalkautuva työ

Jalkautuvan työn tarkoituksena oli olla läsnä siellä, missä ikäihmiset liikkuvat ja asioivat kuten esimerkiksi kauppakeskuksissa, senioritreffeillä tai erilaisissa ikäihmisiä kokoavissa tapahtumissa. Toiminnan kautta oli mahdollisuus sekä tavoittaa ikäihmisiä, että tehdä diakoniatyön palveluja näkyväksi. Kirkon toiminnan tavoitteissa on viime vuosina korostettu työntekijöiden jalkautumista enemmän sinne, missä ihmiset luontaisesti liikkuvat.

Johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet näkivät tämän edistyneen hankkeen tavoitteita selkeästi vahvemmin kuin diakoniatyöntekijät (kuvio 3). Diakoniatyöntekijöiden kommenttien mukaan todella syrjäytyneitä ei tällä tavoin ehkä tavoiteta. Heidän mukaansa menetelmää kannattaisi kuitenkin kehittää diakoniatyön näkyvyyden ja matalan kynnyksen kohtaamisen mahdollistamisessa. Toisaalta tuloksista käy ilmi, ettei tähän työtapaan ehditty panostaa niin paljon kuin olisi ollut tarpeen.

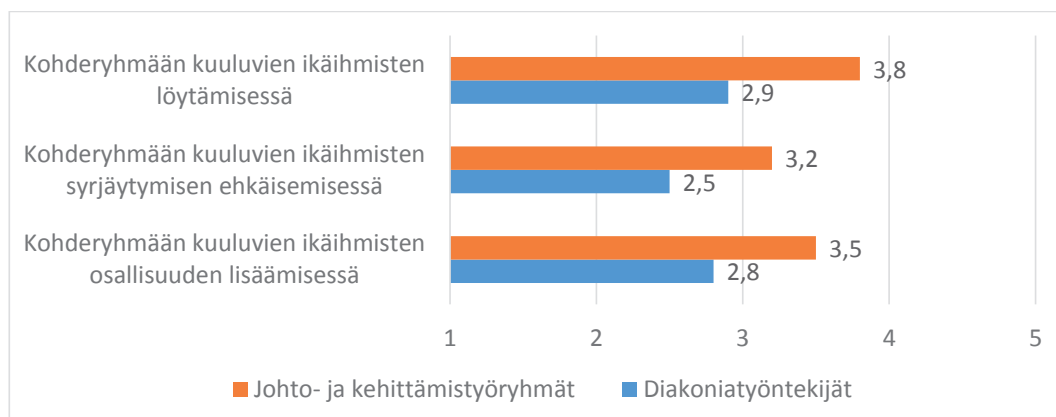

KUVIO 5. Jalkautuvan työn toimivuus hankkeen keskeisten tavoitteiden näkökulmasta.

Yhteydenottokortit

Yhteydenottokorttien tavoitteena oli tavoittaa yksinäisiä, syrjäytyneitä ja palveluiden ulkopuolella olevia ikäihmisiä arkisten toimintaympäristöjen avulla. Yhteydenottokortteja oli jaossa työntekijöiden, arkisten toimintaympäristöjen sekä yhteistyökumppaneiden kautta. Korttien kautta tullessiin yhteydenottopyyntöihin vastattiin pääosin sopimalla puhelimitse työntekijän kotikäynti ja palvelutarvekartoitus ikäihmisen luona. Yhteydenottokortteja kokeiltiin jokaisessa hankkeen seurakunnassa.

Vastausten mukaan näyttää siltä, että yhteydenottokortit toimivat hyvin vaihtelevasti eri seurakuntien välillä. Kuten kuviosta 5 on havaittavissa, johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet näkivät korttien toiminnan selkeästi positiivisempänä kuin diakoniatyöntekijät.

KUVIO 6. Yhteydenottokorttien toimivuus hankkeen tavoitteiden näkökulmasta.

Diakoniatyöntekijöistä 44 % oli sitä mieltä, että yhteydenottokortit eivät ole toimineet tai ovat toimineet heikosti. Työntekijät kokivat, että korttien avulla ei ole tavoitettu todellisessa tarpeessa ja syrjäytymisvaarassa olevia ikäihmisiä. Korttien jakaminen arjen toimintaympäristöjen kautta ei ollut välttämättä sujunut tai jaettuja kortteja ei ole palautunut diakoniatyöntekijöille. Osittain myös työntekijät itse olivat rajoittaneet korttien jakamista, koska he kokivat, että resurssien puutteen takia he eivät olisi pystyneet vastaamaan yhteydenottopyyntöihin.

Kuitenkin diakoniatyöntekijöistä 56 %:n mukaan yhteydenottokortit olivat toimineet ainakin jossain määrin tai hyvin. Osa työntekijöistä näki sen merkittävänä uutena etsivän diakoniatyön välineenä, jonka kautta on tavoitettu uusia ja syrjäytymisvaarassa olevia ikäihmisiä. Osa vastaajista koki, että kortit on lähes poikkeuksetta otettu hyvin vastaan sekä yhteistyökumppaneiden että ikäihmisten ja heidän omaistensa parissa. Kortit ovat myös välittäneet eri tahoille tietoa diakoniatyön tekemästä etsivästä työstä ja kotikäyntien mahdollisuuksista. Osassa seurakunnista kortit jäävät käytöön hankkeen jälkeenkin.

Arkiset toimintaympäristöt ja yhteydenoton välineet

Yhteistyön toimivuudessa arkisten toimintaympäristöjen, kuten taksien ja kirjastojen kanssa, on ollut suuria paikkakuntakohtaisia vaihteluja. Kokonaisuutena yhteistyö oli odotettua vaisumpaa, eikä se lähtenyt liikkeelle siinä määrin kuin hankkeen alussa toivottiin. Joillakin alueilla esimerkiksi taksit olivat lähteneet jakamaan yhteydenottokortteja, kun taas toisilla alueilla tämä ei ole toiminut lainkaan. Osittain kyse on erilaisista toimintaympäristöistä. Esimerkiksi kaupunkiympäristössä, jonka alueella toimii useita seurakuntia, ei voi toteuttaa yhteydenottokorttien jakamista samalla tavoin kuin pienemmissä seurakunnissa. Kuitenkin myös hyvää yhteistyötä on syntynyt, mutta se on ollut melko yksittäisten toimijoiden varassa.

Puhelimen tai sähköisten välineiden kautta toimivia etsivän työn menetelmiä olivat muun muassa Soittorinki, Kuulolla-puhelin ja Ilmoita huoli vanhuksesta -palvelu. Näitä palveluja kokeiltiin vain osassa seurakuntia. Puhelimen kautta tapahtuva yhteydenotto ikäihmiseen tai mahdollisuus soittaa työntekijälle koettiin pääosin hyvin tavoittavana etsivän työn välineenä. Johto- ja kehittämistyöryhmien jäsenet näkivät tämän toimineen paremmin kuin diakoniatyöntekijät. Työntekijät kokivat puhelinpalvelut paljon resurssija vaativana menetelmänä, mikäli niitä olisi jatkuvammin tarjolla. Toisaalta yhteydenottaminen puhelimitse saattoi toimia sellaisilla paikkakunnilla, joissa yhteydenottokortit eivät olleet välttämättä toimineet niin hyvin.

Mahdollisuus huolen ilmaisemiseen verkkopalvelun kautta oli kyselyn aikana vasta kokeilun alkuvaiheessa, joten siitä ei ollut vielä oikeastaan ollenkaan kokemusta. Verkkopalvelun odotettiin kuitenkin kehittyvän tulevaisuudessa yhdeksi etsivän työn välineeksi.

4 VERTAISTOIMINNAN KOULUTUSMATERIAALIN ARVIOINTI

Hankkeen projektityöntekijät ja pilottiseurakunnissa toimineet seurakuntien diakoniatyöntekijät rakensivat hankkeen aikana vertaistoiminnan koulutusmateriaalin. Materiaali on tarkoitettu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden käyttöön, ja se tullaan julkaisemaan kirkon työntekijöille tarkoitetulla Sakastin verkkosivulla. Tavoitteena oli luoda koulutusmateriaali, joka olisi helposti hyödynnettävissä seurakuntien erilaisiin tarpeisiin.

Materiaali sisältää kaksi koulutusosiota. Ensimmäinen, neljän tunnin koulutusosio, on tarkoitettu vertaistukihenkilöiden eli ikäystävien kouluttamiseen. Toinen, kolmeen kokonaisuuteen jakautua koulutuspaketti, on kerhonohjaajille tarkoitettu vertaisohjaajakoulutus. Näissä kahdessa koulutuspaketissa on osin samoja aihesisältöjä. Tämän lisäksi materiaalissa on diakoniatyöntekijöille tarkoitettua lisämateriaalia, jota voi tarpeen mukaan hyödyntää koulutuksissa tai työnohjauksellisissa tapaamisissa.

Koulutusmateriaali sähköisessä muodossaan sisältää koulutuksessa esitettävät Power Point -diat ja niihin liittyvät kouluttajille tarkoitetut muistiinpanot. Lisäksi materiaalissa on liitteinä vertaistoimintaan hakeutuvan henkilötieto- ja kyselykaavake, IkäArvokas-vertaisohjaajakoulutuksen esite, koulutuksessa käytettyjen harjoitteiden käsikirja, kerhon toivelista, osallistavan toiminnan malleja kortteli- ja kylätalokerhoille sekä lähteitä ja tukimateriaaleja.

Koulutusmateriaalin arviointi toteutettiin toukokuussa 2015 lähettämällä materiaali sähköpostin liitteenä kahdeksalle hankkeen kummiseurakuntien vastuuhenkilölle. Koska pilottiseurakuntien työntekijät olivat itse olleet laatimassa koulutusmateriaalia, haluttiin materiaalin arviointiin ulkopuolista näkökulmaa kummiseurakuntien työntekijöiltä. Webropol-kyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan erikseen kumminkin materiaalin koulutussisältöjä, toteutustapoja ja hyödynnettävyyttä sekä koulutusmateriaalin käytettävyyttä ja tuomaan esille sen kehittämisehdotuksia. Koska materiaali oli 56-sivuinen, vastausaikaa annettiin neljä viikkoa.

Vastaamisen muistutuksista huolimatta kyselyyn vastasi vain kolme kumiseurakuntien vastuuhenkilöä. Osa työntekijöistä oli kokenut materiaalin arvioinnin liian työlääksi ja aikaa vieväksi eivätkä siksi olleet vastanneet kyselyyn. Seuraavaksi esitetyssä koulutusmateriaalin arvioinnin tuloksissa on siis huomioitava tämä vastaajien vähäinen määrä.

Ikäystävävalmennus

Koulutussisällöt koettiin tarkoituksenmukaisiksi ja monipuolisiksi. Hyvänä koettiin se, että koulutukseen tulijoilta edellytettiin aiempaa peruskoulutusta vapaaehtoistyöstä. Sisältöjen läpikäyminen nähtiin tärkeäksi, koska peruskoulutuksesta huolimatta koulutukseen tulijoilla voi olla eri laajuisesti kokemusta vapaaehtoisena toimimisesta. Koulutuksen käymisen nähtiin edesauttavan koulutettavien vertaisuutta.

Koulutussisällöt tulevat vastaajien mukaan muokkautumaan paikkakuntakohtaisesti riippuen esimerkiksi siitä, millaisia asioita on käsitelty peruskoulutuksessa tai muuten jo aiemmin. Sisältöä pohdittiin myös koulutukseen osallistuvien taustan näkökulmasta. Yhden vastaajan mukaan osa materiaalista saattaa aiheuttaa arkuutta maaseudun tulevassa ikäihmisessä, joilla ei ehkä ole sellaista koulutusta tai asemaa elämässä, joka auttaisi ymmärtämään käsiteltyjä asioita.

Koulutussisällöistä tärkeinä mainittiin erikseen monipuolinen muistisairaahan kohtaamiseen liittyvä materiaali. Myös motivaation synnyttämiseen oli materiaalissa panostettu hyvin. Sen sijaan innostuksen säilyttämiseen ja toiminnan jatkuvuuteen ei ole koulutusmateriaalissa kiinnitetty paljontaakaan huomiota. Kuoleman, syyllisyyden ja elämättömän elämän kysymyksien esille ottamista myös toivottiin, koska ne ovat vaikeita ja todennäköisesti tulevat eteen useissa ikäystävien suhteissa.

Toteutustavat nähtiin käyttökelpoisina, mutta niihin kohdistui myös kriittisiä näkökulmia. Asiaa oli liikaa suhteessa suunniteltuun aikaan, mikä saattaa aiheuttaa osallistujissa ahdistusta ja kokemusta ettei pysty omaksumaan kaikkea esitettyä. Osan asioista voisi sanoa käytännönläheisemmin, koska liian teoreettinen esitystapa voi tuntua vieraalta. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan timanttimallin käsittely tuntui liian teoreettiselta, kun taas vanhuuteen liittyvien kysymysten käsittely ja liitteissä olevat asiat oli esitetty ymmärrettävästi.

Jokainen työntekijä varmasti toteuttaa koulutuksen omalla tavallaan ja tilanteen mukaan. Yksi vastaajista kävisi asiat mieluummin läpi keskustellen ilman dioja. Hän näkee, että kouluttajalla on oltava muutosvalmiutta

muokata koulutusta osallistujilta tulevien tarpeiden ja konkreettisten kysymysten mukaisesti.

Materiaalin hyödynnettävyys nähtiin pääosin hyvänä. Materiaali antaa hyvän pohjan, josta erilaiset kouluttajat voivat muovata omaan ympäristöön soveltuvan koulutuksen. Materiaalissa oli myös vastaajille uusia mukavia harjoitteita ja nettilinkkejä, joita on mahdollista hyödyntää. Yhden vastaajan mukaan ikäihmisiä on vaikea saada innostumaan uusista leikeistä, esimerkiksi Harrastesalaatti, kun taas vanhat, kuten Tulitikkuja lainaamassa, ovat toimivia.

Vertaisohjaajakoulutus

Vertaisohjaajakoulutuksen koulutussisällöt koettiin tarkoituksenmukaisiksi ja tärkeiksi. Erityisesti mainittiin ennakkotehtävä, käytännön harjoitteet (esim. rooli-harjoite) sekä kriisitilanteiden esille ottaminen. Lisäksi Ryhmästä enemmän -kirja koettiin hyvänä materiaalina.

Toteutustapoja pidettiin toimivina ja ohjaajille tarvittavaa tukea antavina. Oletettavasti vertaisohjaajaksi koulutettavat ovat rohkeampia kuin ikäystävälämmennukseen tulevat ja siksi erilaisia työskentelytapoja voidaan soveltaa rohkeammin.

Tämä koulutusmateriaali otetaan iloitteeseen käyttöön, tarvittaessa paikallisesti ”maustaen”. Vastaajat näkivät, että tällä päästään hyvin liikkeelle ja materiaalista saadaan uusia ideoita (esim. toiminnalliset harjoitteet ja kriisitilanteiden käsittely). Työnohjauksessa asioita voi sitten syventää lisää.

Koulutusmateriaalin ulkoasu ja käytettävyys

Valmiit Power Point-diat koettiin selkeiksi, mutta ne vaativat kouluttajalta etukäteen tutustumista, jotta koulutus sujuu jouhevasti. Yhdelle vastaajalle muistiinpanosivujen käyttö ei ollut ennestään tuttua. Dioiden teksti oli selkeää ja näkyvyys hyvä. Jos diat tulostetaan materiaalipaketiksi koulutettaville, niihin toivottiin vähän enemmän tilaa omille muistiinpanoille. Dioiden käytön haasteeksi koettiin se, että ne vangitsevat helposti koulutettavien katseen ja huomion ja siten vähentävät luontevaa vuorovaikutusta.

Kokonaisuutena vertaistoiminnan koulutusmateriaali koettiin innostavaksi. Tämän tyyppistä materiaalia on kaivattu, ja sille on käyttöä seurakunnassa. Vertaistukihenkilöiden ja -ohjaajien löytäminen ja erityisesti sitouttaminen koettiin haasteeksi, johon kannattaa pyrkiä löytämään keinoja.

5 KEHITTÄMISPROSESSISTA ESILLE NOUSSEITA KYSYMYKSIÄ

Kehittävän arvioinnin menetelmällä käydyissä keskusteluissa nousi esille kehittämistoiminnan etenemiseen liittyviä kysymyksiä. Osa asioista tuli esille myös johto- ja kehittämistyöryhmille sekä diakoniatyöntekijöille osoitettujen kyselyjen avoimissa vastauksissa. Nostan seuraavassa esille niitä asioita, jotka näyttäytyivät kehittämisprosessin ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta erityisen merkityksellisinä.

Kehittämistoiminta paikallisena ja yhteisenä työnä

Hankkeistetulla kehittämistoiminnalla ei ole seurakunnissa pitkiä perinteitä, ja siksi rajattuihin tavoitteisiin suuntautuva määräaikainen kehittämis työ ei välttämättä ole kaikille työntekijälle ennestään tuttua. Seurakunnista hankkeeseen nimetyt diakoniatyöntekijät osallistuivat hankkeen toimintaan osana omaa työtään. Vaikka hankkeen tavoitteet eivät olleet diakoniatyöstä irrallisia, kehittämistoimintaan osallistuminen vaatii mahdollisuutta suunnata työaika hankkeen tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Lisäksi kehittämistoiminta vaatii työntekijältä kehittämisorientaatiota, jossa toimintaa suunnitellaan ja organisoidaan yhteistyössä hankkeen ja toisten seurakuntien diakoniatyöntekijöiden kanssa.

Diakoniatyöntekijöiden mahdollisuudet sitoutua hanketoimintaan vaihtelivat jonkin verran seurakuntien välillä. Osassa seurakuntia hankkeen vastuutehtävää kierrätettiin tai hankkeen aikana tapahtui muista syistä työntekijöiden vaihdoksia. Osittain tämän nähtiin tuovan haasteita pitkäjänteiseen kehittämiseen ja yhteistyösuhteiden luomiseen. Toisaalta tehtävien kierrättäminen laajensi tietoisuutta hankkeesta ja siinä kehitetyistä menetelmistä. Hankkeesta vastuussa olevien diakoniatyöntekijöiden mahdollisuus työparityöskentelyyn koettiin toimivaksi. Myös laajemmin oman työyhteisön ja työtiimin sisältä saadun tuen ja kannustuksen nähtiin edistävän hankkeen toteutumista.

Vertaisohjaajien koulutusta rakennettiin alueellisissa työryhmissä diakoniatyöntekijöiden ja projektityöntekijän kesken. Koulutuksen rakentaminen koettiin vaativaksi, ja sen sisällöistä jouduttiin käymään paljon keskusteluja ja tekemään kompromisseja. Kuitenkin kokonaisuutena koulutuspaketin rakentaminen oli hankkeessa toimijoita yhdistävä prosessi, ja yhdessä kehittäminen koettiin antoisaksi. Alueiden työntekijät saivat siinä hyödyntää osaamistaan ja kehittää yhdessä uutta, mitä pidettiin omaa osallisuutta vahvistavana ja yhteisöllisesti voimaannuttavana.

Hankkeen etenemisen aikana tuli esille se, miten seurakuntien koko, erilaiset toimintakulttuurit ja paikalliset yhteistyökäytännöt vaikuttivat hankkeen toiminnan toteuttamiseen. Sama menetelmä saattoi tuottaa eri seurakunnissa hyvin erilaisia tuloksia. Esimerkiksi yhteydenottokorttien todettiin toimivan osassa seurakuntia hyvin, kun taas jossakin toisessa ne eivät osoittautuneet toimiviksi. Hankkeen työntekijöiden ja seurakuntien vastuuhenkilöiden yhteiset tapaamiset koettiin merkittäviksi kokemusten vaihdon ja yhteisen kehittämisen mahdollistajiksi.

Hankkeen laaja toimintakenttä kuudessa erilaisessa seurakunnassa mahdollisti erilaisten toimintatapojen kokeilemisen ja laajan toimintamallien kirjon. Vaikka kyse oli yhteisestä kehittämistoiminnasta, työntekijät joutuivat miettimään erilaisten toimintamallien soveltuvuutta oman seurakunnan diakoniatyössä. Vaikka seurakunnissa sisäistettiin etsivän vanhustyön perusidea ja merkitys varmasti melko samalla tavalla, etsivän työn menetelmien käyttöönotto tai soveltaminen vaihteli seurakunnittain. Esimerkiksi yhdessä seurakunnassa päädyttiin tavoittamaan ikäihmisiä erikseen valitulle kohderyhmälle kohdennetuilla puheluilla, kun taas toisessa seurakunnassa tarjottiin ikäihmisille mahdollisuutta soittaa IkäArvokas-puhelimeen kerran viikossa kahden tunnin ajan. Vastaavasti yhdessä seurakunnassa yhteydenottokorttien kautta ei tavoitettu ikäihmisiä, joten siellä lähdettiin kokeilemaan sähköisiä yhteydenottopalveluja.

Hankkeen kohderyhmän rajaaminen ja toiminnan suuntaaminen

Hankkeen kohderyhmäksi oli määritelty eristäytyneet, yksinäiset ja syrjäytyneet ikäihmiset. Tavoitteena oli erityisesti tavoittaa huono-osaisia vanhuksia, jotka eivät välttämättä ole muiden palveluiden piirissä. Projektisuunnitelman mukaan tälle kohderyhmälle on ominaista näkymättömyys, huono-osaisuus ja heihin usein kohdistuvat negatiiviset tai välinpitämättömät asenteet. Lähtökohtaisesti voitiin olettaa, että seurakuntien diakoniatyössä ainakin jossain määrin toimitaan juuri näiden ikäihmisten parissa.

Kuitenkin diakoniatoiminnan piirissä on myös niitä, joilla on olemassa sosiaalisia verkostoja tai jotka saavat diakoniatyön lisäksi tukea julkisen tai kolmannen sektorin palveluista.

Hankkeen kohderyhmän rajaamiseen ja kohdentumiseen liittyvää keskustelua käytiin koko hankkeen ajan. Keskusteluissa pohdittiin sitä, millä kriteereillä ihmisen yksinäisyys tai syrjäytyminen määritellään ja kuka voi määrittää henkilön kohderyhmään kuuluvaksi. Hankkeen alkuvaiheessa haastateltiin etsivän työn kautta tavoitettuja ikäihmisiä ja pyrittiin kartoittamaan heidän elämäntilannettaan sekä palvelujen ja tuen tarvetta. Haastattelujen perusteella kohderyhmä näyttäytyi moninaisena. Haastatteluisia huono-osaisuus tai syrjäytyminen tuli esille toisaalta ulkoisten tekijöiden kautta, kuten toimeentuloon, terveyteen ja toimintakykyyn tai sosiaalisiin suhteisiin liittyvänä. Kuitenkin näiden lisäksi oli kyse myös ihmisen omasta kokemuksesta, johon liittyivät tunteet ulkopuolisuudesta ja syrjään tai yksin jäämisestä.

Kohderyhmän määrittelyyn liittyvät kysymykset nousivat esille muun muassa mietittäessä etsivän työn menetelmiä ja osallisuutta tukevien ryhmien toimintaa. Esimerkiksi hankkeessa kehitettyjen yhteydenottokorttien tai puhelinkontaktien kautta tavoitettiin yksinäisiä ja syrjäytyneitä ikäihmisiä, mutta kaikki yhteydenottoa toivoneet eivät olleet huono-osaisia tai erityisesti ammatillisen avun tarpeessa. Näissä tapauksissa oli tehtävä rajanve-toa siitä, millaisiin asiakastapaamisiin hankkeen resursseja kohdennetaan. Samoin pohdittiin myös sitä, missä tapauksissa tarvitaan työntekijän ammatillista apua ja missä vapaaehtoisen tarjoama tuki on riittävää.

Kohderyhmän rajaamisen kysymykset tulivat esille myös ryhmätoimintoihin kutsuttaessa. Seurakunnilla oli erilaisia näkemyksiä siitä, kutsutaanko esimerkiksi korttelikerhoihin tai palvelupäiviin avoimella vai erityisesti kohderyhmälle kohdennetulla kutsulla. Avoimen kutsun kautta tarjottuun toimintaan saattoi tulla mukaan jo muussakin seurakunnan tai järjestöjen toiminnassa mukana olevia, kun taas henkilökohtaisesti kohdennetulla kutsulla tavoitettiin varsinaiseen kohderyhmään kuuluvia. Kohderyhmää rajaava ilmoittelu saatettiin kokea leimaavana. Työntekijät varoivat sitä, ettei asiakkaille syntyisi kokemusta, että heitä ulkopuolelta määritellään syrjäytyneiksi tai huono-osaisiksi. Toisaalta kaikille avoimien tilaisuuksien kautta saatettiin löytää myös palvelujen ulkopuolelle jääneitä. Kerhotoiminnassa koettiin hyväksi se, että kerhoissa oli mukana myös toimintakyvyltään ja voimavaroiltaan parempikuntoisia ihmisiä, jotka saattoivat olla tukena enemmän apua tarvitseville.

Vaikka hankkeen kohderyhmästä oli hankkeen toimijoilla yhdensuuntainen näkemys, käytännön tasolla toimintaa kohdennettiin ja rajattiin eri seurakunnissa jossain määrin eri tavoin. Koska hankkeen tavoitteet ja toiminta olivat osin päällekkäisiä seurakunnissa olemassa olevan diakonia-toiminnan kanssa, työntekijät joutuivat miettimään sitä, onko mielekästä perustaa hankkeen kohderyhmälle uusia ryhmätoimintoja vai pyritäänkö kohderyhmään kuuluvia integroimaan jo olemassa oleviin ryhmiin.

Vertaisuuden määrittely

Yhtenä osana hankkeen tavoitteissa oli ikäihmisten tarpeista nousevan vertaistoiminnan muotojen kehittäminen ja vertaistoimintaan liittyvän koulutusmateriaalin tuottaminen. Hankkeessa käytiin keskustelua siitä, kuka on vertainen ja millaista toimintaa voidaan kutsua vertaistoiminnaksi. Vertaistoiminnasta on Suomessa puhuttu vasta 1990-luvun puolesta välistä alkaen eikä sillä ole aivan yhtenäistä määritelmää. Lähtökohtaisesti vertaistoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jossa saman kokemuksen tai sairauden omaavat ihmiset saavat toisiltaan tukea, jota eivät voi muilta auttajatahoilta saada. Vertaistoiminta vahvistaa ihmisen subjektiivista ja ryhmän jäsenten vastavuoroisuutta heitä yhdistävään tilanteeseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa. (Hyväri 2005; Laimio & Karnell 2010.)

Seurakuntien diakoniatyössä toimii vapaaehtoisia lähimmäisinä ja tukihenkilöinä eri tavoin tukea tarvitseville. Lisäksi seurakunnissa on pienryhmiä, joiden ohjaajina voivat toimia työntekijät tai vapaaehtoiset. Varsinaisesti vertaisuuteen perustuvia ryhmiä voidaan seurakunnissa katsoa olevan esimerkiksi omaishoitajien, mielenterveys- tai päihdekuntoutujien ryhmät. Erityisesti monet ikäihmisille suunnatut ryhmät ovat olleet avoimia, ja niiden näkökulmana on keskinäisen tuen jakamisen rinnalla myös yleisempi sosiaalinen kanssakäyminen, virkistys tai hengellisen elämän tukeminen. Vapaaehtoisilla ja tuen saajilla tai ryhmään osallistuvilla ei kuitenkaan ole välttämättä samankaltaista elämäntilannetta tai sellaista yhdistävää tekijää, jotta voitaisiin puhua vertaisuudesta.

Hankkeen loppuvaiheessa käytiin keskustelua siitä, toteutuiko vertaisuus kylätalokerhoissa, jotka kokosivat samalla alueella ja kaukana keskustasta asuvia ikäihmisiä yhteen. Samoin keskusteltiin myös siitä, oliko vertaisuudesta kysymys kerhossa, jossa syntyi yhteys muutaman puolisoaan hoitavan tai heikkonäköisen ja liikuntarajoitteisen ihmisen välille, tai riittääkö yksin asuvan ikääntyneen elämäntilanne vertaisuutta synnyttäväksi tekijäksi.

Vertaistoiminnan kehittämisen tavoite pakotti työntekijät miettimään toiminnan suuntaamista ja kohdentamista. Toisaalta se kuitenkin myös herättää kysymyksen siitä, millaiset rajaukset ovat seurakunnan diakoniatyön näkökulmasta mielekkäitä seurakuntien erilaisten toimintaedellytysten kannalta. Esimerkiksi pienessä seurakunnassa ei lähialueelta välttämättä löydy samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia, jolloin vertaistoiminnan toteuttaminen ei ole mahdollista.

Kehittämisen merkitys diakoniatyön arjessa

Hankkeessa mukana oleminen tuotti seurakuntien diakoniatyölle monenlaisia positiivisia vaikutuksia. Kehittämistoiminta nosti esille kysymyksiä diakoniatyön suuntaamisesta, rajaamisesta ja vastuukysymyksistä työntekijöiden ja vapaaehtoisten kesken. Diakoniatyöntekijät saivat hankkeen kautta tukea työmenetelmien kehittämiseen ja uusien työtapojen soveltamiseen.

Hanke vahvisti seurakunnissa vapaaehtoisten roolia tukihenkilöinä, vertaistoinijoina ja ryhmien ohjaajina. Samalla se korosti työntekijöiden vastuuta vapaaehtoisten kouluttamisessa ja tukemisessa. Hankkeessa tuotettu koulutusmalli ja -materiaali antavat konkreettista tukea vertaistoiminnan kehittämiseen.

Hankkeen toiminta nosti diakoniatyön merkitystä ja mahdollisuuksia esille paikallisesti ja yhteistyökumppaneiden parissa. Keskeisinä positiivisina vaikutuksina nähtiin paikallisten yhteistyöverkostojen tiivistyminen ja myös uusien yhteyksien rakentuminen. Hankkeen kautta diakoniatyön mahdollisuudet ikäihmisten parissa tehtävässä työssä tulivat laajempaan tietoisuuteen.

Kehitettyjen menetelmien uutuusarvo

Hanke oli tavoitteiltaan diakoniatyön ytimessä. Hankkeen aikana nostettiin esille kriittinen kysymys siitä, millainen uutuusarvo hankkeessa toteutetuilla toimenpiteillä todellisuudessa on. Kehitettiinkö hankkeessa siis uutta vai muokattiinko olemassa olevia työtapoja?

Yhtäältä hankkeessa sovellettiin diakoniatyössä olemassa olevia menetelmiä pyrkien vahvistamaan niissä hankkeen tavoitteiden mukaisia näkökulmia. Esimerkiksi kerhotoiminta, leiripäivät ja palvelupäivät ovat perinteisiä diakoniatyön toimintamuotoja. Hanke kuitenkin auttoi työntekijöitä suuntaamaan näitä toimintamuotoja erityisesti huono-osaisille ja syrjäyty-

neille ikäihmisille ja kehittämään niiden sisältöä siten, että ne vahvemmin vastaavat kohderyhmän tarpeisiin.

Toisaalta hankkeessa kokeiltiin ja kehitettiin diakoniatyölle uusia työmenetelmiä. Näitä olivat erityisesti yhteydenottokorttien käyttäminen etsivän työn välineenä, vertaistoiminnan koulutusmallin ja -materiaalin rakentaminen sekä ihmisten parissa toimivia henkilöitä kokoavat välittämisen verkostot. Näiden menetelmien kehittäminen ei kuitenkaan pääty hankkeen toiminnan päättyessä, vaan uusien toimintatapojen juurruttaminen ja edelleen kehittäminen seurakunnissa jatkuu. On myös huomattava, että uusien menetelmien ja toimintatapojen käyttöönotto vaatii seurakunnissa diakoniatyön uudelleen suuntaamista siten, että uudelle toiminnalle on tilaa ja se löytää paikkansa olemassa olevan toiminnan rinnalla.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Uusin diakoniatyön arkea kuvaava Diakoniabarometri 2016 korostaa diakoniatyöntekijöiden olevan huono-osaisuuden asiantuntijoita oman seurakuntansa alueella. Diakoniatyöntekijät ovat vuosikymmenten ajan kohdanneet ikääntyneitä ihmisiä. Barometrissa diakoniatyöntekijät nostavat esille ikääntyneiden pitkittyneen yksinäisyyden ja muun muassa päihdeongelmien lisääntymisen. (Gävert 2016, 95–96.) Siten IkäArvokas-hanke on vastannut erityisen ajankohtaiseen haasteeseen.

Kokonaisuutena hanke näyttää saavuttaneen arvioinnin kohteena olevat tavoitteensa kohtuullisen hyvin. Toki monen tavoitteen osalta kehittämistyö seurakunnissa jatkuu luontevasti osana diakonian perustyötä. Hanke on toteutuspaikkakunnillaan nostanut tietoisuuteen huono-osaisten ja syrjäytyneiden ikäihmisten tilannetta ja koonnut verkostoja toimintojen edelleen kehittämisen tueksi. Hanke on niin ikään tuottanut konkreettisia toimintamalleja, joita on mahdollista jakaa laajemmin diakoniatyön kehittämiseksi. Hankkeessa kehitettyjen koulutusmateriaalien ja toimintamallien sijoittaminen kirkon verkkosivuille mahdollistaa tulosten valtakunnallisen hyödyntämisen.

Pohdittavaksi jää, kannattaako yhdessä hankkeessa kokeilla mahdollisimman laaja-alaisesti monenlaisia toimintamalleja vai olisiko mielekkäämpää syventyä kehittämään muutamia keskeisiä toimintamuotoja jäsentyneimmiksi malleiksi. Toki kaikki kehitetyt toimintamuodot ovat osaltaan tukenet hankkeen keskeisiä etsivään työhön sekä osallisuuden ja vertaisuuden tukemiseen liittyviä tavoitteita.

Hankkeen tavoitteiden kiinteä yhteys diakonian perustyöhön on edesauttanut kehitettyjen menetelmien juurruttamista osaksi seurakuntien työtä. Toisaalta vaarana on voinut olla jääminen perinteisten toimintatapojen ”pieneen viilaukseen” sen sijaan, että olisi rohkeasti lähdetty uudenvälisen työtteen kokeilemiseen.

Hankkeen toimintaa toteutettiin kuudessa seurakunnassa kahdella alueella eri puolilla Suomea. Hankeprosessin aikana järjestettiin sekä kaikkien hanketoimijoiden yhteisiä että alueellisia ja paikallisia työkokouksia ja

seminaareja. Niissä tiedotettiin ja käsiteltiin hankkeen asioita, jaettiin kokemuksia ja suunniteltiin toimintaa yhdessä. Kuitenkin näyttää siltä, että yhteistä prosessointia olisi pitänyt olla enemmän, jotta yhteinen näky hankkeen tavoitteista ja sisällöstä olisi ollut helpompi saavuttaa.

Yhtenä hankkeen kehittämiskohteena voisikin nähdä sellaisten vuorovaiikutuksen rakenteiden luomisen, jotka takaavat hankkeen toimijoille erityisesti alkuvaiheessa riittävästi mahdollisuuksia tavoitteiden ja käsitteiden yhteiseen määrittämiseen. Hankkeen toiminnan edetessä toimivat vuorovaikutusrakenteet edesauttavat kokemusten jakamista ja kehittämistoiminnan yhteistä prosessointia.

Tässä hankkeessa on keskitytty vahvistamaan huono-osaisten ikäihmisten osallisuutta etsimällä ja saattamalla heitä yhteyteen toistensa kanssa. Vertaistoiminnan kehittäminen on toiminut tässä yhtenä mallina eristäytyneisyyden ja syrjäytymisen purkamisessa. Diakoniabarometri nostaa seurakuntien tulevaisuuden kehittämishaasteeksi mahdollisuuksien luomisen sille, että myös yhteiskuntamme huono-osaisimmat löytäisivät yhteisön, johon voivat kokea kuuluvansa yhdessä ”hyväosaisten” kanssa. (Gävert 2016, 103.) Ehkä tätä IkäArvokas-hankkeessa hyvin alkanutta työtä voisi jatkaa kehittämällä seurakunnan perustoimintojen saavutettavuutta siten, että myös syrjäytymisuhan alla olevat ikäihmiset voisivat helpommin löytää sieltä oman paikkansa.

LÄHTEET

- Gävert, T. (2016). *Diakoniabarometri 2016*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Hyväri, S. (2005). Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus* (s. 214–235). Tampere: Vastapaino.
- Laimio, A. & Karnell, S. (2010). Vertaistoiminta – kokemuksellista vuorovaikutusta. Teoksessa T. Laatikainen (toim.), *Vertaistoiminta kannattaa* (s. 9–19). Helsinki: Asu-
mispalvelusätiö ASPA.
- Piirainen, K. & Kettunen, A. (2015). Arviointitutkimus ja kehittävä arviointi ammatti-
korkeakoulussa. Teoksessa R. Gothóni, S. Hyväri, M. Kolkka & P. Vuokila-Oikkonen
(toim.), *Osallisuutta, oppimista ja arviointia. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toi-
minnan vuosikirja 2015* (s. 263–272). (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, B
Raportteja 60). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

SARJOJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO –sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

Diak Puheenvuoro 1: Liisa Kauppinen & Irina Leino & Kirsti Kauppinen (toim.), 2016. Kokemuksellista taidetietä kulkemassa.

Diak Puheenvuoro 2: Jorma Niemelä (toim.), 2016. Sote sosiaalisen kestävyiden vahvistajana (saatavana vain verkkojulkaisuna).

Diak Puheenvuoro 3: Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.), 2016. Muutosvoimaa – tutkielmia diakista ja teologiasta.

Diak Puheenvuoro 4: Pulkkinen Mari, Rautasalo Eija & Rönkä Tuija (toim.), 2016. Arjen helmiä – työelämälähtöistä osallistavaa kehittämistä sairaanhoitajakoulutuksessa.

Diak Puheenvuoro 5: Marina Steffansson & Outi Polso, 2017. Masennuksen hoitoon lääkkeitä, terapiaa ja liikuntaa. Pieksämäen kaupungin päihde- ja mielenterveyspoliklinikan asiakkaiden kokemuksia liikunnan tuottamasta hyvinvoinnista ja taloudellinen analyysi palveluketjun muutoksista.

